

A TERMÉSZETI RITKASÁGOK ÉS SZÉPSÉGEK VÉDELME, GONDOZÁSA. NEMZETI PARK.

DR SZONTAGH TAMÁS -

A M. KIR. FÖLDTANI INTÉZET ALIGAZGATÓJA.

KÜLÖNLENYOMAT AZ IGAZSÁGÜGYI ÉS KÖZIGAZGATÁSI
TISZTVISELŐK RÉSZÉRE 1913. ÉVI OKTOBER HÓ 1—15.
NAPJAIN RENDEZETT III. JOG- ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYI
TOVÁBBKÉPZŐ TANFOLYAMON TARTOTT ELŐADÁSOK
KÖTETÉBŐL.

KIADTA

A JOG- ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYI TOVÁBBKÉPZÉS
KÖZPONTI BIZOTTSÁGA.

BUDAPEST

PALLAS RÉSZVÉNYTÁRSASÁG NYOMDÁJA

1914.

A természeti ritkaságok és szépségek védelme, gondozása. Nemzeti park.

Dr. Szontagh Tamás, a m. kir. földtani intézet aligazgatója.

A mostani ridegen számító s az anyagiakat idegesen és önzőn kihasználó élet, különösen nálunk, nem törődik azzal, hogy a természetben miképen pusztít és rombol. Nem gondol a jövővel és az utánunk következő nemzedékekkel. Mohón ürítjük ki a természet gazdag s sok oldalú éléstárát.

Feltörünk minden talpalattnyi földet, hogy anak termőképességét kihasználjuk, letaroljuk erdőségeinket, hogy a fakincseket értékesíthessük. Lázasan sietséggel bányásszuk ki ősterményeinket. Mindezekkel együtt azután gondatlanul pusztítjuk el a természet szépségeit, ritkaságait és emlékeit.

Gazdagodni azért, hogy pazarul élvezzük a jelent! Ez ma a jelszó.

Nem gondolunk azzal, hogy a föld termőképessége fogyóban van, hogy a letarolt és meg nem újított erdők területei nagyrészen elkarsztosodnak, éghajlatunkat megváltoztatják s a pusztító vízáradásokat segítik elő; és hogy a hegységeinkben természetadta úgy is elég sovány ősterményeinket megújítani többé nem lehet.

Utódainknak még azt sem iparkodunk örökösen hagyni, ami lelkünket üdíteni, szellemünket táplálni és bizonyos irányokban oktatni, tanítani is van hivatva: a természet szépségeit és ritkaságait.

Igaz, hogy ma mindezekkel szemben áll a tulságos igények és szükségletek kielégítése és a hasznosítás erősen uralgó felfogása.

Mégis sajtóságos, hogy az utóbbiak dacára, épen a nyugaton, ahol a szükségletek legnagyobbak, a népesség sűrűbb,

az anyagi érdekek érvényesülése fokozottabb, ahol az ipari és kereskedelmi élet sokkal nagyobb és fejlődöttebb mint miná-lunk, már régebben gondoltak arra, hogy a természetből leg-
alább valami emléket hagyjanak a jövőnek is.

Igazán magasztos és szép felfogás ez és a rideg, kedélyte-
lennek látszó kalmárszívek igazi melegségét és jóságát fénye-
sen bizonyítja.

Aldozatot hoz abban mindenki, hogy a még megment-
hető természeti kincsházból, egykori dúsgazdagságból, az utó-
kornak legalább valamicske mutatóul megmaradjon.

Ezért védik a természet szépségeit, ritkaságait s azokat a
lehetőségig fen is tartják.

A természetben tulajdonképen minden szép. Vannak
azonban olyan részletei, olyan egyes alkotásai, amelyeknek
szemlélése lelkünkben különös megnyugtató érzést támaszt,
amelyek kellemesen szórakoztatnak, vagy amelyek kiragad-
nak a mindennapi élet egyformaságaiból s nagyarányú mére-
teikkel, vadságukkal, rendkívüliségükkel a mindennapitól egé-
szén eltérő gondolatokat, érzéseket és kérdéseket ébresztenek.

A természet ilyen tárgyait, részleteit vagy egyedeit tart-
hatjuk talán a természet különös szépségeinek. A természet
olyan alkotásait és tárgyait pedig, amelyeknek méretei, formái
stb. a rendestől különösen eltérnek, vagy amelyek az idő fo-
lyamán annyi mindenféle körülmények következtében, számban
tetemesen megapadtak, fogyóban, elváltozásban vannak
és már csak ritkábban láthatók, a természet ritkaságainak,
emlékeinek minősíthetjük. Ezek még tudományos nézőpont-
ból is eléggé meg nem becsülhető tökélet képviselnek.

Méltóztassanak megengedni hogy mostan a hazai ilyen
természeti szépségekből és emlékekből egészen röviden néhá-
nyat felsorolhassak.

Nógrád vármegyében a somosujfalusi vasúti állomástól
keletre néhány kilométernyire, egy bazalt hegy aljában fek-
szik Somoskő községe. A sátoralakú hegy északi oldalán a
bazalt karcsu, szabályos, sokszögű oszlopai meghajolva s fel-
felé vékonyodva, egészen kupolaszerűen helyezkednek el.¹

¹ Indítvány a természeti remekök óvása, gondozása, fentartása
érdekében, jelesen a somoskői bazaltoszlopkúpra vonatkozólag. Szontagh
Tamástól, A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók stb. XX. nagygyűlé-
sének történeti vázlatja és munkálata. 1880. 347—348-ik oldal.

E gyönyörű és ritka bazalt előfordulást még érdekesebbé
teszi az, hogy az oszlopkúpola felett az orom tetején egy vár-
romjai emelkednek, amelynek külső falai csupa ilyen lefek-
tetett oszlopdarabokból vannak felépítve. A külső ötszögű,
hatszögű, stb. oszlopvégek nincsenek bevakolva és így a szá-
mtalan sokszögű törési lap igen érdekes képet mutat.

Ezt a ritka szép bazalt feltárást, de még a várfalakat is
útkavicsnak dolgozzák fel.

Salgótarján mellett a Pécskő hegyen a bazalt-oszlopok-
nak ölfaszerű, azaz fekvő elválása is látható.

Ugyancsak Nógrád vármegyében Losoncz város mellett
Terbeléd és Lázi községben látni még igen érdekes és szabá-
lyos sokszögű vastag és izelt bazalt-oszlopokat. Ipolytarnó-
czon Losoncztól nyugat-délnyugatra a borókás árokban he-
ver a tarnóczi megkövesült fa — Pimus Tarnócensis Tuzson
— hatalmas törzse. Néhai dr. Szabó József egyetemi tanár
1865-ben a már akkor is megcsontított kövesült fatörzset
mintegy 40 méter hosszúnak s a legvégén, kerületét mintegy
3 méternek találta. Gyökere is megvolt. Azóta meglehetősen
összetörték és széthordták, mert a fölébe épített püncszerű
boltozat félig romba dőlt.

Közvetlenül mellette a vízmosságából került az a két nagy
homokkölemez, amelyen régen kihalt őssálatok lábnyomai
láthatók s amely mint unikum, a m. k. földtani intézetben
őriztetik.

A bazalt igen szép oszlopos előfordulását látni meg Also-
Fehér vármegyében a Detunata gola hegyben. Rendkívüli szé-
pek és a tájképet nagyban ékesítik, a balatonvidéki, Bada-
csony-Szentgyörgy stb. bazalt-oszlopai és sziklái. Meglepő a
Balaton keleti partján a Kenese és Aliga közé eső meredek tó-
part is, amely lecsúszott romszerű részleteivel, meleg színével
igen illik a tó vizéhez is.

A Mátrahegységben látható romszerű andezit közetszik-
lák is igen ritkák és szépek.

Mint ritkaság felemlítendő még a kőso térszín feletti
előfordulása, különösen Parajdon, ahol sziklákban áll ki a
karszerűen kimosott és kicsipkézett kőso tömzs.

Továbbá a Koronahegy a dunajeczi áttöréssel, a szádellői
völgy, a Manin-szoros, a szulói völgy, a sztraczenai völgy, a
tordai hasadék, a révi szoros, a verespataki csetátye hegy

római bányáuregeivel, az aldunai szoros, a vörösvágási-opálfalusi opálbánya, a kalugyeri időközi dagadó forrás, a királyerdő-kalotai víznyelő és tulajdonképpen első sorban a Bihar-hegység sok-sok részlete, szintén felemlítendőek.

Az aggteleki, meziádi, barlangligeti, a József főherceg, a révi Zichy stb. cseppkőbarlangok; a dobsinai és bihari jégbarlangok; a ránkfüredi időközi szökőforrás; lápos területeink még megmaradt egy része, jégármadványaink, stb. a természeti szépségekhez és ritkaságokhoz sorolandók.

Mint részben legalább idetartozót felemlítem még a Heves vármegyei Szomolya községi, emeletes sziklaképzéseket is, amelyek szintén igen nevezetes emlékek.

A növényvilágból igen szép és nevezetes emlékeink vannak. Mostan csak néhányat említek meg. A netalán még meglevő tiszafák, *Taxus baccata*. Igen szép két példány és egy remek tölgyfa dr. Teschler György tanár körmöczbányai kertjében. A borókafák: *Juniperus communis*, kis erdőrészlet a Kodru-hegységben, Bihar vármegyében. A zborói hársfák. A Zólyom vármegyei Polana tetején tenyésző óriásszemű ribizli. A Trencsén-teplíci kétféle levelű szilfa (*Ulmus*). A diógyőri óriás mogyorófa. A gyopár, rododendron. Bihar vármegyében a Galbina völgyi Flora-rét remek növényzete, sok gladiolus-szal, akárcsak a Lipari szigeten stb., stb. Egy szép szlavóniai tölgyes; a dunaparti ligetek és 1—2 dunai és tiszai sziget, a legészakibb tölgyes stb.

Az állatvilágból védendő lenne a hiúz, a medve, a mormota, a zerge, a sas és keselyű ritkább fajtái, a fekete gólya, kócsag, daru, tűzok, fajdtyúk, a vadhattyú stb.

Ha mostan külföldre tekintünk, azt látjuk, hogy a természet szépségeinek és emlékeinek védelme és gondozása, mint közérdek, úgy a hatóságok, mint magánosok, illetőleg egyesületek részéről különös figyelemben részesül. Első helyen áll a minden tekintetben nagyszabású északamerikai Egyesült Államok idevonatkozó törvényhozása, amely már 1872 óta védelmezi és gondozza természeti szépségeit és emlékeit. Ilyen már régen védett terület a 8671 négyszögkilométernyi „Yellowstone” nationalpark, Wyoming állam északnyugoti részében. Területének nagysága megközelíti Bács-Bodrog vármegye nagyságát. E területen állathoz, növényhez vagy kőzetekhez nyúlni szigorúan tilos s rendkívüli tanulmányozás esetében

csak az intéző hatóság engedélyével és előírása mellett lehetséges.

A Yosemite National-Park és Mariposa-liget Kaliforniában, a Sierra Nevada hegységben, az 1890-ik év óta szintén a törvény által védetik. Hossza 24 kilométer és szélessége másfél kilométer. Festői szépségben az első helyett foglalja el.

Kanadában, Ausztráliában, Svédországban, Dániában, Hollandiában, Nagybritanniában, Svájcban, Németországban, nagy tevékenységet fejtenek ki e téren és amit még meg lehet menteni, hatóság és a társadalom egyaránt nagy áldozatok árán is gondozza és óvja.

Poroszországban például két ilyen védőtörvény is van. Az egyik 1902. évi június 2-én kiadott rendelet „Gesetz gegen die Verunstaltung landschaftlich hervorragender Gegenden”, a másik 1907. évi július 15-én kelt „Gesetz gegen die Verunstaltung von Ortschaften und landschaftlich hervorragenden Gegenden”.

Poroszországban a természet gondozása és védelme a közoktatási minisztériumban, Berlinben, egy előkelő állású (Geheim-Regierungsrat) állami hivatalokra van bízva.

E központi állami vezetőségen kívül, még a tartományi kommissiók és sok városban és községben külön rendeletek intézkednek és vezetnek a természeti szépségek és emlékek védelmét és gondozását. De a birtokososztály, a német társadalom és a szakemberek is mindent elkövetnek ebben az irányban.

A német nemzetnek a természet szépségei iránt nagy mérvben kifejlődött és nemesedett érzéke néha anyagi áldozatokkal járó s így a nehéz munkát tetemesen megkönnyíti.

Wunsiedel városka a Fichtl hegységben igen szigorúan őrzi a világító mohát s a védelmet nem tisztelőket érzékeny pénzbírsággal bünteti is. A regényes és a tájképet nagyban diszító óriási gránit tömbök feldolgozását, bár az igen szépen jövedelmezne, meg nem engedi.

A rendőrség mindenütt nagy gonddal és csodálatos érzéssel felügyel a védendő természeti tárgyakra.

Ezen ideális törekvéseket a komolyan és higgadtan számító nemzeteknél még a hasznosság és jövedelmezőség is nagyban támogatja.

Tudják jól, hogy az egyszeri bevételnél többet ér a foly-

